

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomtató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és czétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

OKTÓBER 6.

„Hat órától fogva pedig sötétség lön mind az egész tartományban, mind kilenc órakorig. Kilenc órakor pedig felkiálta Jézus nagy fenszóval ezt mondá: Éli, Éli lama sabaktani! azaz: Én Istenem, én Istenem miért hagyál el engem!

S mikor viszontag kiáltott volna nagy felszóval kibocsátá lelkét.

Es ime a templomnak kárpitja ketté hasada, a föld megindula és a kösziklák megrepedezének.

És a koporsók megnyilatkoznak és sok szenteknek testek feltámadának és megjelentek . . .“

Ama gyászos év október hatodikától fogva lön setétség a mi országunkban is és a setétség nem mult el még ma sem.

Keresztre feszítetett a népszabadság, melyről a csatatereken elesett honvédek és a bitófán, a vesztőhelyen legyilkolt vértanuk tettek bizonysgot.

Moccanni sem volt szabad, felsóhajtani sem lehetett, a magyar rónakon mégis bús sóhajtás támadt. Elfojtották a szót, meg volt tiltva a panasz s a magyarság lelkéből mégis kétségbeesett zokogás és kiáltás tört ki: Örökkévaló nagy Isten, miért hagyál el minket?

Ketté hasadt a szabadság templomának fényes kárpitja. Megréndült a föld és a századok alatt elesett szabadsághősök kikeltek a koporsóból és megláttatának.

Azóta is reng a magyar föld s haza járnak a legyilkolt vértanuk szellemei.

És járnak most is, meredt szemekkel, véres sebekkel, eltorzult arccal, Jönnek nem rémiteni, hanem bizonysgot tenni. Jönnek és a setét gyászból mely alakjokat körül lengi világosság lövell. Jönnek és a föld ingásban, a viharban a mely lépteiket kíséri, az Ur szava csendül.

Óh jertek magyar nép fiai és leányai hálás emlékezéssel, szerető kegyelettel vegyük körül őket.

Higyjünk az igazságnak, hogy az ügy, melynek vértanui vannak, nincs elveszve.

Halljuk az Ur szavát, hogy a ki megtartja az ő életét elveszti azt, a ki pedig feláldozza, örökké élni fog. És kövessük az utat, mely a hősi küzdelem és vértanui halál ösvényén vezet.

Ugy légyen.

Vándor.

Máté 27, 46—54.

Panaszaink és teendőink.

II.

Mialatt így a prot. egyháznak a kath. egyházi vagyon épségben tartása mellett a folytonos igaztalan megterheltetés és hátratétele az osztályrésze, másfelől nem mulaszthatom el panaszaink között felsorolni a két egyház állam iránti viselkedésének s a pápai politika agresszív irányának rövid felmutatását sem.

Ismét csak a legfőbb tényekre szorítkozhatom. de első helyen fenti cél elérésére a kath. autonómiai törekvéseket kell felemlítenem. Az autonómia kérdése egészen új keletű, 1848-ban van szó róla, mint a melyet világiak és egyháziak együtt kezelnének.¹ 1856-ban a concordatum hatása alatt már a püspöki kar számára kéri az iskolák feletti rendelkezést, az 1871-iki kath. kongressus törekvése az, hogy a kath. felekezetűek összes világi vonatkozású ügyei a hierarchia kizárólagos befolyása alá helyeztessenek s azóta minden emberi gondolkozást felülmúló elméletek állítottak fel ezen cél elérésére. Legérdekesebb ezek közül a főkegyuri jogról szóló elmélet, melynek érvelése méltán tehető ÁI-Izidoré mellé t. i. a kath. alapok a királynak, nem mint államfőnek, hanem, mint a kath. egyház főkegyurának felügyelete alatt állanak, amely jo-

¹ Budapesti Szemle. 1897.

got a pápa adott neki. Vagyis az pusztán egy véletlen összetalálkozás, hogy a magyar király és a kath. egyház főkegyura egy személy, kultus miniszternek, országgyűlésnek a kath. alapokhoz semmi köze.

Ez a szertelen hatalmi igény pedig különösen megdöbbenővé válik akkor, ha csak pár példában megismerjük a hivatalos kath. egyház államjogi felfogását. A 70-es években a roznyóit is számítva két püspök volt csak, aki a jus placeti ellenére a római félisten csalatkozhatlanságát kihirdette; az elkeresztelési viszályok alkalmával már gomba módra növekedett az olesó martyrok száma, annyival inkább, mert az 1890. szept. 26-iki pápai decretumok, melyeknek kihirdetésével szintén a jus placetit sértették meg, a megfelelő törvények iránti engedtlenséget minden papra nézve sub gravi kötelezőnek mondják. Hogy mily elv érvényesül a kath. főpapságnak ilyen államellenes viselkedésében, annak nyílt kifejezést adott az ausztriai clerus, midőn a meghozott interconfessionalis törvényeknek, melyeket a pápa útálatosoknak nevezni császári szentesítés dacára sem vonakodott, továbbá az újabb egyházjogi viszonyokat tárgyazó 1874. törvényeknek csak annyiban volt hajlandó engedelmessé válni, amennyiben a már eltörölt concordatummal ellentétben nem állottak. És mi sem bizonyítja az osztrák állam tehetetlenségét velök szemben jobban, mint az,

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

Földváry László vác-hartyáni lelkésztl.*

I.

*Extractus.***

Clementissimarum Suae Majestatis Caesareo Regiae Resolutionum, quae medio Excelsi Locumt. Consilii Regii sub dato 10 mensis martii 1757. nobis, Corniti quippe Stephano Staller de Hallerkeo, Cottus

* Földvári László vác-hartyáni lelkész, egyháztörténeti irodalmunk e régi s kiváló munkása azzal a megjegyzéssel küldte be lapunkhoz e régi s kerületünk egyházait érdeklő okiratokat, hogy a búvárkodásban megromlott szemei miatt nem foglalkozhatik többé e neki oly kedves mezőn. A legnagyobb sajnálattal vesszük e hirt, a mely egy hív és érdemes munkatársunknak a megszokott munkaterről való visszavonulását jelenti. Elismeréssel adózunk a szorgalmas kutatónak és a fáradhatatlan történetbúvárnak, de reméljük, hogy bejelentett lemondása nem lesz végleges s még sokszor találkozunk érdemes nevével. Irántunk való jóindulatát pedig hálással köszönjük. Szerk.

** Ez az okmány kivonat érdekes világot vet Maria Terézia rekatholizálási terveire, melylyel e vallás híveit az addig tiszta alföldi ref. városokba betelepíteni igyekezett, de e városok s különösen a Hajduság ellenállására is. A rekatholizálásra vonatkoznak a többi okmányok is. Szerk.

Csongradiensis Supremo Comiti, Sacrae Coeo Regiae Mattis Consiliario et Supremo Campi Vigiliarum Praefecto, ac Joanni Mathaeo Szögyéni de eadem, aequae suae Mattis excelsi Consilii Ltis Regii Consiliario, qua ad oppidum Nánás delegatis Regiis Comissariis pro exacta effectuandorum effectuatiōne, interdicendorumque interdictione gratiose intima habentur:

Ut Religio Catholica in Regno isthoc Mariano hic Loci etiam non exulit, Catholicorumque injusta opressio praecaveatur, elementer ordinat et distinctim comittit eadem suae Mattas, ut in omnibus Oppidis Hajdonicalibus quibusvis Catholicis vel Graeci ritus Unitis Incolarum figere, fundosque Comparare volentibus sub severissima animadversione liberum admittatur, nec ideireo ulla impedimenta ponantur, imo tales apti et idonei ad Senatū etiam citra ullum obicem accipiantur.

Dein autem Magistratus tam hujus quam et reliquorum Oppidorum Hajdonicalium veluti privilegio Singillativi Juris Gladii non provisi quam strictissime ab ejusdem Exercitio singillativo inhibeantur ita, ut praeter capturam Reorum et Inquisitionem eatenus nihil agere audeant, Judicium autem Delinquentium ad Generalem omnium in concreto Oppidorum in praesentia Capitanei Celebrandum Congregationem deseratur, ibidemque adhibitis aliunde etiam Convocandis Jurisperitis viris peragatur.

Coeterum, ut in omnibus Oppidis Hajdonicalibus

hogy ezen törvények kezelése nem a törvény-
székek, hanem a közigazgatási hivatalok illeté-
kességére bízott, melyek az áthágásokon ké-
nyelmesen túl nézhetnek. Vagyis a hivatalos
kath. egyház államjogi felfogása ez: első a pápa
s aztán jön a törvények s a trón iránti en-
gedelmesség.

Nincs, ami inkább elkeserítse a háttérbe
szorítottat, mint annak látása, hogy méltatlanért
esik rajta a sérelem. S vajjon nem így van-
é nálunk, ahol a Magyar állam pazar kézzel
gazdagított, kedvenc gyermeke a klerus s ezzel
szemben mi mostoha gyermekek sem vagyunk,
mert nincsenek meg a fentartásunkhoz szüksé-
gesek. De azért elkeseredésünkben sem leszünk
igaztalanok. „A haza minden előtt“ azt tanul-
tuk azokban a sokszor nádfedeles viskó-iskolák-
ban, „első a haza“, ezt hirdetik nyilvános al-
kalmakkor főpapjaink s az a legszegényebb lé-
vita huzta-vonta az igát, sokszor magának kel-
lett kaszálni, kapálni mennie, mert a haza még
bajban van, neki várni kell. S hogy milyen
nemzedékeket neveltünk fel, azt hirdessék a
történelem lapjai.

Sajnos, a prot. egyház a maga történelmi
hűségével azt érte el, hogy ma napság is lépten-
nyomon újabb és újabb bunkóütéseket szen-
vedjen el a hazátlan ultramontanizmustól. Még
csak a 80-as években is napirenden volt pro-
testánsoknak a kath. pap számára megadózta-

tása és hogy egyéb előnyeiket hogy használják
fel, arról a titokban elköltött milliók, a lélek-
vásárlásnak naponkénti felujulása, az ultramon-
tán politikai agitatio tehetnének bizonyosságot,
egész nyugodtan ide sorozhatnám azokat az
elfogult szellemű középiskolákat, melyeknek ta-
nárait az 1883. XXX. törvénycikk jónak látott
teljesen a fentartó főpapoknak és szerzetrendek-
nek kiszolgáltatni. Tény, hogy a római curia soha
cél tudatosabban nem működött hitegységesítő
politikáján, mint korunkban. Megkapó az a pēr-
spectiva, melyet csak egy rövid áttekintés nyújt.

Persze ismét a jámbor „osztrák politika“
az, melyet eszközül felhasználnak, amelyet a
multban is annyiszor sikerült „a trón és oltár“
jelszava alatt járomba fogni, dacára, hogy ve-
szély idején nem valami karaktereseknek mu-
tatták magokat. Bécsnek a rebellisek iránti ha-
ragját a pápai politika a concordatum megkö-
tésére tudta kihasználni, pedig a Metternich-féle
nyomorult reakcionarius rendszer volt okozója
a bajnak. A veszély elmúltával kérték a jutal-
mat azok, akik előidéztek. A concordatum fel-
mondásával kiegyenlíthetetlennek látszott az el-
lentét s ime ismét az „osztrák politika“ cse-
desen ringató habjain látjuk az ultramontanis-
mus hajóját révpart felé igyekezni. Avagy csak
tekintsünk szét körülöttünk.

Legrosszabbul állanak a dolgok Ausztriá-
ban. Ismeretes a galíciai görög kath. szerzet-

rectior inducatur ordo autoritasque Superioritatis
apud eosdem illaesa constet, provisorio modo benigne
disponit sua Mattas, ut Comes Administrator Came-
ralis administrationis Hajdonicalium Director Magis-
tratus Principalium trium exillis Oppidorum, utpote:
Szoboszló, Nánás et Böszörmén, ipse in Persona,
residuorum vero per ad id delegandos idoneos viros
semper cum majori quoad fieri potest sumptuum
compendio restauret, et sine illius praesentia et an-
nuntia nulla per Oppidanos in Magistratualibus
ullo unquam tempore attentetur mutatio, sed omnia
ejus Dispositioni subjaceant, ille vero sedulo in eo
collaboret, quoad eosdem Magistratus praefere-
nter apti et idonei Uniti aut Romano Catholici assuman-
tur et constituentur, sicque haecenus ibi tam depresso
Religio Catholica sensim refloueat.

II.

Becsületes Böszörmény Hajdu-városa Hadnagyja
és Tanácsa!

Ezen királyi Commissio, mely Felsőleges koronás
királyné asszonyunktól kegyelmesen ebben a Hajdu
városban tartani rendeltetett, minémü királyi kegyel-
mes resolutiot és rendelkezéseit közelebb érkezett pos-
tával mélységes alázatossággal a végre elvette legyen:
hogy azokat a hat hajdu városoknak különösképpen
tudtokra adván azokban publicáltassanak, és mind-
nyájunknak hírévé lévén, legkeményebb királyi dor-

gálás alatt szentül megis tartassanak. Azon Ó Fel-
sége királyi kegyelmes parancsolatjának cikkelyeit
szóról szóra leiratván s itten berekesztvén, azokat
semmiképpen által hágni; valamint kegyelmetekkel
azért közleni hiv. jobbágyi kötelességünk magával
hozta, hogy ezentul kegyelmetek azokhoz magát al-
kalmazni tudhassa, és azokat semmiképpen által
hágni, annyival inkább ellene járni és cselekedni ne
merészeljen. Ugy nem különben Felsőleges asszonyunk
királyi képében, melyet most viselünk, kegyelme-
teket Ó Felsőleges szavában intsük és egyszersmind
kötelességünk is, hogy a római igaz Catholica hitnek
ezután kegyelmetek városában is lehető gyarapodá-
sára, nem különben az jobb móddal folyható dolgok-
nak rendtartására nézve, a melytől tulajdon maga
békességes megmaradása függ, mindazokat a mely-
lyeket Ó Felsőleges parancsolatjából megfog érteni, és
a melyekbe királyi teljes akarattya foglaltatik, min-
den szó és ellenkezés, avagy kedvetlenségnek muta-
tása nélkül alázatos jobbágyi hívségével véghez vinni
és maga akarattját dicsőségesen országló s uralkodó
Felsőleges Asszonyunk akaratjához minden tartozó
engedelmességgel s egész vidámsággal szabni tar-
tozzék s el se mulassa. Különben ha akármikor s
akármikor kegyelmetekre panasz menend, hogy ma-
guk közibe akár a róm. Catholica hitbelieket, akár
pedig a görög unitusokat lakni menni kívánkozókat
befogadni, és házat, ketet, szántóföldeket s réteket
venni szándékozókat nem akarná befogadni, hanem

rendek esete, melyeknek kolostorait, vagyonát pápai bullával szentesítve 1882. jun. 25-én a jezsuitáknak átadták. Ezek a ruthén szerzetrendek régóta szálka voltak a jezsuiták szemében s a terv kivitelére eszközül a lengyelek nemzeti aspirációit s a ruthéneknek is Oroszország elleni gyűlöletét használták fel, mihez minden kérés dacára a hatóságok is hozzájárultak. Megfigyelendő dolog ez, mert ugyanakkor Csehországban az ellenkező történik: itt az ultramontán ó-csehek állanak szemben a husziták maradványaival, a ref. új csehekkel. De hogy tulajdonképpen a pápai politika előtt sem a lengyel, sem a német érdek nem numerál semmit, bizonyosság reá a délen lakó szlovének és tótok esete, kik legközelebbi hiradás szerint tömeges kilépésre készülnek, mert a jezsuita befolyás nem engedi meg, hogy régi szláv liturgiákat használják, hanem az egész isteniszteletet latinizálni akarják, bizonyosság reá a „Los von Rom“ mozgalom, mely alapjában német nemzeti mozgalom s a mely ellen a jámbor Ausztria mégis küzd hévvel, tüzzel. Inkább az internationalis ultramontanizmus kell neki, mint saját nemzeti államának kiépítése. Ime a curia és az „osztrák politika“ szövetsége. Protestantizmus és ultramontán katolicizmus között az eilentét ma napság az üldözésig fajult, amiről kiáltó bizonyosságot tehetnének azok az áldozatok, akiket törvénytelenül elítéltek azért, mert prot.

létükre a sanctissimumot vivő kath. papot nem üdvözölték, le nem térdeltek. És ez ellen hiába a nyilvános tiltakozás.

Hogy a hova csak ez az osztrák politika befolyást nyer, magával viszi az ultramontanizmust, tények igazolják. Alig, hogy anectáltatott Bosznia, Hercegovina, Bécsben e tartományok számára segélyegylet alakul, mely céljaul az orthodox görög egyháznak Rómához visszavezetését tűzte ki, a szerb, bolgár, és rumén államokban az orosz befolyás alatt álló görög keleti egyháznak újabban hatalmas versenytársa a katolicizmus, csak mi protestánsok vagyunk senkik és semmik. Pedig, amint Szalay kollégánk legközelebb közölt cikkeiből láttam, anyag volna a missio megkezdéséhez. Az a tény, hogy koldusok vagyunk s egyházi előjáróink fejtevéssel is alig tudják egyházunk rozoga alkotmányát fentartani, külső hódításra pedig gondolni sem mernek. Pedig feltétlen kellene valamit tenni és Szalay kollégánk nagyon okos dolgot mivel, ha elismert nagy buzgóságával erre is szakít időt. Mi, tudom, keveset segíthetjük, de jó helyt zörgetett. Az a nagy prot. Németország a szerb missióra is fog filléreket juttatni.

Hogy az ultramontanizmus magyarországi agresszív fellépéséről s terjeszkedő politikájáról beszélni ne lehetne, azt fentebbiek alapján felesleges bizonyítani. Volt nálunk is megtévedt birói ítélet. Hivatkozom a kir. Kuriának elke-

némimű kifogásokkal ellenkezne: tudtára lehet kegyelmeteknek, hogy Felső királyné asszonyunk legkeményebb animadversióját s büntetését el nem kerül. Mely után tartsa az Ur Isten kegyelmeteket további Felső Asszonyunk hasznos szolgálatára minden tapasztalat dicséretes hűségével békességben, kívánjuk s maradunk. Nánáson a királyi Comissiónak sessiójából die 25 Martii 1757. kegyelmeteknek kész jóakarója Staller István m. pr. Szögyényi János m. pr.

III.

Puncta Persecutionis Praedicantium in Comitatu et Tractu Ugotsiensi existentium, per Magistratum Comitatus ejusdem recentissime interventa, ac pro remedio Augustissime Aulae submittenda.

A predikátoroknak a fentebbi években innét fölterjesztett panaszára Ó Felső királyné 1754. Szeptember 2 dikán kiadott kegyelmes mandátuma praesentáltatott Tts. Ns. Ugocsa vármegye folyó évi április 27-én tartott gyűlésében, de a legszomorubb következése lett. Mert:

1. Midőn az ugocsai Traktus Seniora Bökényi Ferencz, mint a tisztelendő tulatiszai Superintendentia hivatalos subalternusa az 1731-dik évi Carolina Resolutio azon rendelkezése alapján, „ut moribus Ministrorum sibi subjectis et negotiis Ecclesiarum ejusdem Tractus Reformatorum inviligare, ac Contra excessivos et interventis defectus remedium

ponere possit“, az ugocsai Tractus Notáriusa Kántor István által dislocationalis confluentem hirdettetett a halmii egyházba: ezen hirdetésért és a Minisztereknek concursusáért az ugocsai Magistratus a halmii predikátort, t. i. azon Tractus Notáriusát, nemes embert és egyházi hivatalban forgolódásnak örvendő minden megelőző törvényes citatio nélkül proclamálá; s midőn azon Miniszter a citatoria legitimitióját kívánta ügyvédje által oly célból, hogy a hazai törvények és kegyelmes Resolutiók alapján a maga védelmét előadhassa: nem csak nem citáltatott, hanem előadott mentsége is semmiképpen meg nem hallgattatván Ugocsa vármegye Magistratusa által egy esztendei börtönre kárhoztattatott.

Kántor István notárius a törvények és kegyelmes Resolutiók praejudiciumára minden citálás és kihallgatás nélkül ilyen szörnyűségesen convincáltatván: a fentebb említett 1754 évi Szeptember 2-diki mandátum értelmében appellatiot interponált. de haszontalanul, mert az appellálás nem engedtetett meg neki; sőt ama kegyelemes mandatum tenora ellen hozott és publikált szentenciából az következett, hogy nevezett Miniszter a szabad vallásgyakorlat praejudiciumára a halmii egyházból távozni kényszeritetett.

Minélfogva említett Miniszter, valamint Rátonyi Zsigmond az egész halmii eklézsia és a maga hely. hitvallást követő familiája nevében hódoló alázattal esedeznek, hogy Ó Felső királyné

resztelési ügyben 1893. febr.-ban hozott határozatára, mely a gyóntatásban, bérálásban stb. sem lát az egyházba átvételt, mely ítéletnek pedig normativum gyanánt kellett szolgálni;¹ megvan minálunk is ugyanaz a nemzetiségi politika a görög kath. egyházzal. Strossmayer diakovári püspök volt valamikor nagy harcossá pásztorleveleiben, melyekben még a liturgiát is e célra akarta átalakítani; emlékezhetik mindenki a dorogiak esetére is, kik magyarul akarták Istent imadni s nem engedték meg.

Szabad legyen ezzel szemben egy tényre hivatkoznom, a 80-as évek pánszláv vitáira. Akkor annak a meggyanusított luth. egyháznak minden egyházmegyéje hevesen tiltakozott s egymásután hozták megtorló határozataikat; én csak az ág. ev. egyetemes gyűlés 1882. okt. 18—20. hozott határozatait idézem: 1. A pánszlávizmus minden rendelkezésre álló eszközzel akadályozandó, 2. a pánszláv tüntetésekkel compromittált egyének az ág. ev. egyházban hivatalt nem viselhetnek, 3. panszlávizmus választási akadály lelkészi állásoknál, 4. ilyen vád alatt állók consistorium elé állítandók.² A külföld szörnyűködött, a nemzeti erőszakoskodásaik folytán szintén rendreútasított százok félrevezetése útján a legújabb kor történelmé-

nek írója Nippold¹ „a legdurvább cinismusnak nevezi az eljárást. S horvát-szlavon országgyűlékezeteink vajjon nem a magyarság gócpontjai-e?”

Ilyenek vagyunk mi. Veszélyeztetett magyarságunkat védjük német, szláv túlkapások ellen s tetteinkért készek vagyunk a külföld előtti martyromságra, pedig idehaza is martyr egyház vagyunk. Mert nagyon teved az a Nippold, mikor a nyelvi kérdést zavarja össze az államellenességgel. Óh! Magyarországon gond volt a gazdag erdélyi szász egyházra éppúgy, mint a görög keletre, csak mi reánk mentől kevesebb.

Ami pedig az említett terjeszkedési politikát illeti, Magyarország nem szerepelhet kath. állam gyanánt. A vallások szabad gyakorlatáról szóló liberális törvények olyan uralkodó egyházat, mint Oroszországban van, nem ismernek és mi protestánsok éppen olyan védői vagyunk trónnak és hazának, mint kath. testvéreink, amit az ultramontán táboron kívül mindenki elismer. Megtévelyedett gondolkozásu volna, mely ellenkezőt állítana.

És ha egyszer arra kerülne a sor, hogy evangéliomi hitünk terjesztésére gondolhatnánk, nem tudom elhinni, hogy a benne rejlő ifju erővel a Balkáni kis államokban is nem hatalmasabb sikerrel működnek, mint a pápai fen-

¹ V. ö. Debr. Prot. Lap 1893. 303.

² Prot. Egyh. és Isk. Lap 1882. 1372.

¹ Handbuch der neuesten kirchengeschichte II. B. 175. kv. 491.

asszonyunk Ugocsa vármegye Magistrátusának Kántor István predikátor ellen hozott ama onerosus sententiáját relaxálni, a predikátort annak rendje s módja szerint citáltatni, őt kihallgattatni és az enélkül decidált ügyet a többször említett, de nem publikált s oly keményen alig végrehajtható mandátum értelmében a Felsőes aulához áttétetni, meg nevezett Predikátornak a halmii egyházban békeséges maradását, s az ilyen Concursusnak a kegyelmes Carolina Resolutio értelmében szabadon tartását továbbra is kegyelmesen megengedni méltóztassék.

2. Ugyanezen vármegyei gyűlés alkalmával parancsoltatott, hogy ezen egész Traktus többi predikátorai is, akik azon concuoson megjelentek, a megyére citáltassanak és az előbb mondott mód szerint büntetessenek. Jövendőre nézve pedig, a hol avagy csak két vagy három predikátor is össze jönni merészel, minden teketória nélkül a megye börtönébe vettessenek. Az egész Traktus összes predikátorai hasonlólag esedeznek ezen sententia sublatiójáért.

3. A vallás üldözés a sok kir. mandátum ellérére is annyira mindennapi ezen vármegyében, hogy nem csupán a „ker katechismus“ és az u. n. „Martyrok koronája“ hanem más magyarázati könyvek is, mielőtt Ő Felsőesnek említett könyvekre kiadott kegyelmes rendelete falunként publicáltatott volna, elszedettek a predikátoroktól Hagara Pál alispán rendeletére a faluzó szolgabírák által, s máigis ma-

guknál tartják azokat. Ezeknek visszaadásáért is aláztatossan esedeznek a Predikátorok.

4. Ő Felsőesnek az *Apostatákat* illetőleg kiadott kegyelmes mandátumával ellenkezőleg nem csak azokat, a kik meglett korokban a róm. katolikus vagy egyesült görög szertartásu vallást elhagyják, hanem a kegyelmes mandátumban egyáltalában nem foglalt másokat is, a kiknek ősei, öreg atyjuk vagy öreg anyjuk voltak római katolikusok, valamint a Rutheneket is, a kiknek elődeik nem egyesültek, hanem schismaticusok voltak, a megyei Magistratus elfogni és bebörtönöztetni parancsolja. Így történt legközelebb, hogy Putnoki Mihályt, a ki nemis Ugocsa, hanem szatmármegyei lakos s annál fogva más törvényhatóság jurisdicciója alá tartozik, midőn földesura Rátonyi Gábor által urasági munkára Halmiba parancsoltatott s onnét hazatérőben volt: Komjáti Zsigmond vármegyei nótárius hajduja és irnoka északa az országutján megrohanták, s kevés hiba vala hogy ezt is — mint a fanciesikái esetben előfordult — a legsiralmasabb halál nem érte. Hasonlóan az élemedett koru Vida János halmii lakos, a ki sem maga sem pedig atyja és anyja soha sem vallották a róm. katolikus vagy görög ritusu vallást, kihallgatás nélkül börtönbe hurcoltatni parancsoltatott, s a ki halmi adófizető polgárok nagyobb terheltesére elhagyván házaeszkáját, más megyébe menekülni kényszerült. Hasonlóan az öreg Farkas János nem pápista sem unitus görög, s mégis ha el nem menekül börtön-

hatóságot igénylő, a társadalommal összeütközött ultramontanizmus. Erre különben megadta részben a választ már az állítólag Mihály szerb metropolita tollából folyt felelet, mely a pápa egyesülésre felhívó szövegét a legmerekvebben visszaütöztette.

Mezőtur.

Lic. Lencs Géza
ref. lelkész.

A debreceni református Kollégium adattára

1907

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

Egy büszke és nagyralátó publicus deák, a Miskolczi családból, a senior és azon primarius ellen, ki a publicus tanulók ephorusa (felügyelője) volt, névnap lakoma adás után illetlen és lealázó szóbeli támadásokat intézett, sőt a patronusok, tanárok ellen is kikelt, ügye megvizsgálásra is kiadatott. Beigazolva levén felettes hatóságai iránti törvényellenes magatartása, az iskolából kizáratott s a megsértett egvényeket ezenfelül megkérelni tartozott. (1783. Jul. 23.) A kizárt ifju Fráter István posta kertjében vendégeskedés után követte el a többrendbeli sértéseket.

tönbe kerül. De számosan vannak ilyenek mások is, a kik Ó Felsége adófundusának kárára elhagyván lakó szállásukat, más megyében voltak kénytelenek megvonni magukat, hogy hitükben megmaradhassanak.

Az elpanaszolt sérelmeknek orvoslására ha Ó Felsége mielőbb intézkedést tenni nem méltóztatik: az üldözések miatt ugy a predikátorok, mint szegény adófizető jobbágyok elhagyván ekléziájukat és lakóhelyüket, a földes uraknak nagy kárával, az adóalap veszélyeztetésével s a vallásgyakorlat félbehagyásával Ugozsából más megyébe költözni lesznek kénytelenek.

A halmi predikátor convictiója orvoslásáért miként kerestetett meg vice-ispán: a mellékelt okmányokból látható, semmi resoluciót nem kapván azokra.

Minthogy pedig fentemlített Rátonyi Zsigmond és Kántor István személyesen nem léphetnek panasszaikkal Ó Felsége elé: annál fogva azon Rátonyi Zsigmond ugy a maga mint az ekléziának, s Halmi városának nagy részét örök jogon bíró református vallásu testvéreinek nevében, valamint Kántor István halmi predikátor is a saját és a Magistratus által netán idézendő többi predikátor társai nevében sérelmeik orvoslásának Ó Felségénél munkálására, törvényes meghatalmazottjukul Constituálják Tts. Ns. Demjén Gergely urat, a helvét hitvallást követőknek Ó Felsége aulájánál levő Agensét, adván s engedvén neki fakultást az előadott dolgoknak min képen munkálására és kérelmezésére. Datum Debrecen 11-a máji 1757. Sigismundus Rátonyi de Adorján. m. pr. (Pecsét). Stephanus Kántor Verbi Divini Minister Halminensis et Tractus Ugotsiensis Notárius (Pecsét).

(Folyt. köv.)

Az elítelt ifju fellebbező kérvénnyel fordult a kollégium gondnokához Domokos Lajoshoz, mivel a visszavételért beadott kérelmét elutasítá a tanárok, különösen Varjas tanárt panaszlá be, ki főellenzője volt. Hivatkozott ifjukorával járó tévedésére, s a gondnok kegyelmes voltára: legyen közbenjáró az örökös kizárással szemben. A gondnok beleavatkozék s a tanárokhoz intézett soraiban bővebb felvilágosítást kért, az ítélet és tanukihallgatási jegyzőkönyv hozzá megküldésével (1783. dec. 10.) Az iskolaszék felterjeszté a gondnokhoz a kívánt okmányokat észrevételeivel, a senior aláírásával. Az adott informatio után, mely a folyamodvány teteleit a valósággal egyezőknem igazolta, a gondnok elhallgatott, tehát hallgatag belenyugodott az ítéletbe. Első példa a gondnoki beavatkozásra.

Legatio eredete és betiltása.

Régi szokás volt főiskolánkban a 3 nagy ünnepen a beöltözött tanulókat az egyházakba ígéhirdetésre, nyári szünidő alatt pedig segélygyűjtésre felhatalmazással kibocsátani, amaz legatio, emez supplicatio néven volt ismeretes.

A legatio (ünnep követség) intézménye mikor kezdődött? adatok híján, ki nem mutatható, az 1790. feljegyzés „emberi emlékezetet felülhaladó szokásnak és rendtartásnak“ nevezi. Első nyomára mutat Albisi Zolyomi Dávid adománylevele (kelt a diószegi várbán 1630-ban husvét ünnepén). Az eredeti okmány sajátkezű aláírással és pecséttel ellátva a kollégium levéltárában meg van. A 3 székelyszék lőkapitánya a debreceni scholában lakozó tanuló ifjaknak rendel mig lsten életét megtartja évenként 50 frtot aképen, hogy karácson, husvét és pünkösztör jeles tanuló ifjak menjenek ki hozzá, kik által ezen összeg beszolgáltassék. Ezenfelül évenként buza, bor, vaj, sajt, turó, méz megszabott adományt Szent Márton napján adat ki. A legatio egyes kegyurak, jötevők és egyházak adományai felvételére keletkezett személyesen kellettén kimenni azokárt az iskola követjének.

Az ünnepkövetség ily eredetéről tesz bizonyoságot a kolozsvári ref. kollégium ajánló levele 1669. ápril. 17. Teleki Mihályhoz az iskola kegyurához, mely levelet Tolnai István tanár állított ki a kollégium két becsületes alumnusa (Selyki és Pesti) részére, kik Telekihez mentek „ünnepi szolgálatot teljesíteni“ mint legatusok (Erdélyi Prot. Közl. 1886. 52. sz.)

Az egyes gyülekezetek is adományaik, segélyök átvételére s egyuttal ünnepi szószéki szolgálat teljesítésére kívánták, hogy a főiskola növendékei hozzájuk kiküldessenek. Így keletkezett a legatio. Melyek voltak az első legatiók és kik az első legatusok, ki nem mutatható, a névsorok a régibb időről nem maradtak fenn. Az iskolai törvényszék jőkönyvében nyilván említetnek a legatusok (1719-ben). A legatiókba rendszeres kibocsátásról az 1722-iki jőkönyvben van szó, a hol „régis szokás“-nak (antiqua praxis) neveztetett az.

Külön jegyzéke (dispositio) a legatióknak 1745-től kezdve maradt fenn, abban a nagy kötetben t. i. melyet Szentmiklósi András senior 1717-ben kezdett „Inventarium“ címen a collatiókról. Ez évben „az egyházak sorozata“ (Series ecclesiarum) nevezet alatt betürendben olvashatók a husvét ünnepére kiment követek és az elfogadó egyházak nevei, akkor 84

legatio volt, csak néhányat említsünk: Abád, Békés, Diószeg, Élesd, Egyek, Fejértó (a hol Hatvani István volt a legatus), Karcag, Nagy-Károly, Kaba, Margitta, Makó, Tur, Turkeve, Tiszakürt stb. Az első ismert legatusok neveivel is itt találkozunk. De azután megszakad a Series, és csak az 1749-iki karácsoni sorozattal kezdődik újra, akkor már 196 legatio volt, ott van az ősz legatio is *Albis*, a hová Vecsei Mihály ment ki, ekkor volt Sinai Miklós legátus Kisujszálláson. 1750-től kezdve mind 3 ünnepre közölve a névjegyzékek. A választási névsor végén rá van vezetve az u. n. *confirmatio*, (megerősítés) eképen „Weszprémi István seniorságában ezt a rendezést (dispositio) a tanár urak megerősítették (confirmata est) és nyilvánosan felolvastatták, 1751. december 10.” A szöveg latinul van. A legatiók száma 184. A legatiók közt volt Belényes, Böleske és Madoesa (páros legatio), Dömsöd, Fülöp és Szabad szállás, Halas, Keresztur, Kézt, Siter, Vecse, Jászberény, Enying, Lacháza, Bieske, S.-keresztur, Szilas, Kölesd, Acs és Igmánd, Csákvár, Dabas, Seregélyes, Szentkirály-Szabadja, Tótfalu és Vác, Szent Gál stb. A kihirdetés és megerősítés a nagyobbik hallgató teremben történt. Az 1755-iki jegyzék szerint (pünköszt) Abony, Abrány, Monospetri nem kívánnak többé követet, B.-ujfalu és Hodos pedig nem kívánnak más egyházzal közös követet, hanem maguknak külön. Az 1755-iki husvét és pünköszt legatiókból a collégiumi épület javítására hozott pénz 20 frt 02 kr. tett.

Az 1756-iki karácsoni választási névsorba „Uj legatiók” címen 13 van beigtatva, köztük Géres és Erdőd, ekkor jött be Nagy és Kis Ar. A reparationalis kasszába 10 frt 32 kr. folyt be. (Az erdődi legatio az egyházzal együtt elenyészett 1763, ekkor vette el Gróf Károlyi Antal földes ur a svabok számára a reformátusok templomát. (Révész. Figyelmező, 1873. 223. l.) A befizetett pecsét díj összege 10 frt 80 kr. A legatusok útközben zaklatásnak és háborgatásnak voltak néha kitéve, 1759. ápril. 3-án útlevél gyanánt külön bizonyítvány adatott ki részükre, kivált a messzebb menőknek, a tanárok és senior aláírásával, melyben igazoltatik, hogy a levél előmutató (ha nemes volt, ezt jelezni kellett), a jötevők felkeresésére — mellé adott szolgáló kíséretében, küldetett, kéri tehát „a császári és királyi apostoli Felség hiveit, különösen a hivatalban levőket, hogy őt ne kóborlónak, hanem a jó tudományok tanulójának tartsák és tekintsék és rendeltetésük helyére szabadon menni és visszajönni engedjék. Az üldözés jele ez. Szükség volt ez óvatosságra, mert 1754-ben már 3 pataki legátus ült megyei börtönben, s az adakozásból náluk talált pénzt a kath. papok pénztárába rendelték a megyei hivatalosok. Koldulni nem szabad, e kormányrendelet volt az irányadó fenn. A főiskolai senior be is jegyzé a pünköszt névsor alá: 1760. július 7-én a jászberényi ref. templomot a pontificusok alapjáig lerontották, a lévitát elűzték. Az üldöztetés idejében egyes urak szorgalmaskodtak, hogy lakóhelyökre legatusok menjenek, s a jótéteménytől ne fosztassék meg sem az iskola, sem a deákság, p. o. Bölönyi László alispán Szakácsiba, Balku Lajos földbirtokos Hagymádfalvára, (1760), Gróf Teleki Sándor és hitvese Halász Borbála meg Gyónra kértek (1761) leveleik által követet küldetni.

A követségek névjegyzéke egy másik vaskos kötetben folytatódik, melynek elején a magántanítók

és tanítványok nevei találhatók 1744—1751-ig, azután következnek 1763. márc. 21-től 1792-ig terjedő időről a legatiók névjegyzéke, az ünnepek szerinti névjegyzék neve „Dispositio”. Karácsonkor 1767-ben azon új szokás lépett életbe, hogy ezután a kibocsátást végrehajtó (expediens) tanár neve is mindenkor ki-teendő; Sinai Miklós 1768. (husvét), Szatmári István pünkösztkor Hatvani István kibocsátó tanárok nevezvék meg. Előre veté árnyékát a fenyegető vész. Cegléd egész ünnepélyességgel 1768-ban kért először legatust.

A legatiók történetében emlékezet okáért bejegyzetett a névjegyzékkel néhány okmány, mely a legatio sorsát végenyészettel fenyegette. A debreceni városi hatóság megküldte a tanári karnak a Helytartó Tanács (Pozsony, 1769. okt. 2. kelt) rendeletét, mely szerint a katolikus iskolákra még 1738. kibocsátott intézményét az iskolai tanulók koldulgatása (mendicatio) ellen megújítja, s megtiltja, úgy a katolikus mint az *akatholikus* iskoláknál az ily módu gyűjtéseket; sőt sem katolikus, sem akatholikus iskolába senki be nem fogadható, a ki előre nem igazolja, hogy magát koldulás nélkül fenn nem tarthatja, hanem vagy saját, vagy szülei, rokonai és jötevői segítségével. E rendeletet a szerzetesek főnökeinek országszerte megküldte a H. T. Tanács, most megküldé a városi tanácsnak is, hogy a kebelében levő „akatholikus” iskolákra alkalmazásba vegye, zsinórínértékként tartsa és tartassa meg. Elhatott tehát Debrecenbe is az új üldözés e neme.

Egyidejűleg érkezett a városhoz Bihar vármegye közgyűléséből (1769. okt. 30.) a hivatalos átirat a királyi parancsolatok végrehajtása tárgyában, csatolván a fentemlített rendelet párját; mivel tudva van, hogy a város kebelében nemcsak számos deák él koldulásból, hanem a városokba és falvakba is kiküldetnek (a legatio és supplicatio ellen így szól) koldulásra ilyenmü segélygyűjtésekkel szemben a királyi rendeletet léptessék életbe, különben a megyei hivatal avatkozik be.

Erre a tanárkar 1769. dec. 16. *Nyilatkozatot* (Declaratio) intézett a városi tanácshoz. Sajnálja a tanárkar a téves értesülést a tanulókról, reméli, hogy a tényállás jól megértése után másképp itelend a megye. Nincs ez iskolában oly tanuló, ki minden segély nélkül élne, csak koldulásból. Kérnek ugyan e városban a deákok szolgáló kenyeret, télen fát, de részint tanítványaik szüleitől, kiket a deákok tanítanak, részint kegyuraiktól, iskolájok fentartóitól, ezen ref. egyház tagjaitól, kiknek deákjaink viszont szolgálatot tesznek, mikor azok gyermekeit csekély díjért oktatják, a szegény polgárok gyermekeit pedig és számos árvákat ingyen képezik, a polgárok temetésére naponként nagy számmal mennek vallási szolgálatra, gyakran alkalmatlan időben öltöztetik és néha egészségök károsodásával, seregestől vonulnak ki a tűzvész kiütésekor oltásra, e téren való munkájok felette hasznos voltát a polgárok mindnyájan elismerik, pedig ilyenkor nem egyszer a tanulók öltözete és egészsége kárt szenved, sőt volt eset, hogy az ifju halálát okozta e szolgálatban részvétel. A tanulók segélykérése a város kebelében távol áll a koldulástól, mert ez semmi ellen szolgálatot nem ígér.

Kimennek igenis deákjaink a városokban és falvakban fekvő egyházakba, kivált a nagy ünnepek alkalmával, mert azon egyházak a tanulók jötevői, ily jötevők birását a királyi parancs sem tiltja. Azok

a jötevők (köztük a református nemesség) pedig megkövetelik, hogy ifjaink hozzájuk kimenjenek, a lelkészeknek az ünnepek alatt egyházi beszéd tartással segédkezzenek és személyesen mutassák ki a jötevőknek, hogy ők nem méltatlanok a jótéteményre. Ifjaink ünnepekre kimenetele a vallás szabadsággal függ össze. Ha az ünnep végével a tanulók fáradságukért s a tovább tanulásra buzdításért, a nélkül, hogy sürgetnek, valami jutalmat kapnak jötevőiktől, önként adván azok azt, azt igenis elfogadhatják, de nincs nekik megengedve, hogy házról házra kolduljanak, sőt az tiltva van. Kérik a városi hatóságot, hogy e nyilatkozatot juttassa a vármegyéhez oly ajánlattal, hogy tanulóink kibocsátása az egyházakba koldulásnak ne tekintessék.

Ezen felterjesztés a városi tanács ülésében felolvasatott és helyben hagyatott, ugyanazon napon megtörtént a kollégiumban a karácsony ünnepére a követség választás, másnap a választást a tanárok, mindnyájan megjelenvén, a nagyobbik hallgató teremben megerősítették. Együttal most külön kibocsátó levelet adtak a legátusoknak, melyben a szent eklézsiákkal tudatják, hogy a legatusnak sem magának, sem szolgálójának „házról házra járogatni és kéregetni nem szabad.” Benne az egyházakat is felkérték, hogy peccátes levéllel tudassák: kívánnak-e jövő ünnepre hozzájuk követeket. Ez ajánló levél mellé minden legatus tartozott magával vinni a helyt. tanács rendeletének másolatát.

Az igazság lelke által bátorítva kibocsátották a tanárok a felső parancs ellenére is tanítványait, s a komor jövővel szemben mindnyájan magokra vállalták a felelősséget. Akkor 210 legatio volt, ezek közt 40 kettős legatio volt.

A helyzet komorságát fokozta az is, hogy egy nyári (carnicularis) suplicans által elvesztett libellus (felhatalmazó könyvecske) nyomán, mely a polgári hatóság kezébe került, a helyt. tanács (1765. május 6.) betiltotta volt a *supplicatiót*, s a Debrecen városi hatóság útján, a miért kibocsátották a diákokat, a tanárokat fiscaliter megidézteni rendelte. (Debreceni egyháztanács jkönyve 1765. május 2.) Közbenjárás folytán és folyamodványra, melyet Varjas tanár fogalmazott, de a tanárok összevetett erővel átdolgozták, s mely védő és kérő irat Bécsben nagy hatást tett, a királyné felfüggesztette a tanárok elleni keresetet. (Helytartó Tanács leirata 1765. szept. 26.) Az egyháztanács (1766. jul. 27.) abban állapodott meg, hogy körültekintéssel bocsáttassanak a diákok *supplicatióba*, s ha a tanároknak e miatt bajok lenne, az egyháztanács fogja őket védeni. Ez szép határozat volt. Ez események előzték meg a legatio betiltását. A veszély most elhárult, jegyzé meg Sinai tanár.

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs
bittanár.

TANÜGY.

Adatok a pápai főiskola történetéhez.

(Folytatás és vége.)

Az 1806. évi aug. 22-iki pesti tanácskozáson ismét szó volt a pápai iskoláról. Ezuttal a pápai iskola kurátorátusa terjesztett memorandumot a con-

ferentia elébe, melyben előadja, hogy a Komárom vidékén lakó némely urak a pápai iskolát át akarják helyezni s a dunántuli egyházkerület nevében a püspök tudta nélkül a helytartótanáeshoz folyamodtak. Kéri tehát a conferentiát, hogy a tervet akadályozza meg s vegye le a pápai iskoláról a superintendentialis iskola elnevezést, mert ennek csak az a célja, hogy a pápai iskolát a többi egyházkerület felügyelete alól kivonják. A pesti conferentia nem tartotta helyesnek, hogy pápai iskola sorsának intézésébe, mely mégis első sorban a dunántuli egyházkerület belső ügye, ennyire beavatkozzék. Határozatában kimondta, hogy az ügy megítélésébe nem megy bele, hanem közli a memorandumot az egyházkerületekkel, hogy tetszésök szerint válaszoljanak az ügyről a dunántuli egyházkerületnek. A tiszántuli egyházkerület a pesti conferentia eme határozatát tárgyalván, szintén kedvetlenül foglalkozott az ügygyel s a határozat csak abból áll, hogy az ügyről máskor fognak tanácskozni.¹

A tiszántuli egyházkerületi jegyzőkönyvben 1808-ban a pápai és losonci deákok legátóiáról van szó. A pesti conferentia tárgyalásairól a követek jelentést tévén, felemlítették, hogy a losonci gymnasium azzal a kéressel fordult a pesti conferentiához, hogy a kisváci ünnepi beneficiumot a losonci deákoknak adja. Valamint kérte, hogy hat egyházat, melyekbe a losonci deákok mennek a beneficium elvételére, de tőlök messze vannak, ellenben Pápához közel esnek, a pápai iskola cseréljen el hat olyan egyházzal melyek Losonchoz közelebb esnek. A pesti conferentia erre vonatkozó határozata nincs feljegyezve.²

A tanuló ifjúság 1820. körül Pápán tetemesen megsaporodván, az iskola kiadásai növekedtek, különösen nagy gondot okozott a nagy számú ifjúságnak megfelelő beneficiumokkal való ellátása. A dunántuli egyházkerület maga erejéből nem lévén képes erre, a többi egyházkerületekhez fordult. A tiszántuli egyházkerület készséggel tett eleget a kérésnek, kimondta, hogy a pápai iskola szükségletét publicálni kell minden eklézsiában, szept. első vasárnapján, alkalmoszerű predikációval kapcsolatban. Az egyes eklézsiák adományait az esperesek gyűjtsék össze, és a legközelebbi egyházkerületi gyűlésre személyesen hozzák be.³ 1826-ban a pápai iskola új épületére kért segélyt a dunántuli egyházkerület. A tiszántuli egyházkerületi gyűlés tagjai ezen gyűlésen kevés számmal lévén jelen, a fontos ügyet teljesebb gyűlésre és tavaszra halasztották, mivel akornagyobb eredményt vártak a publicálástól.⁴ Már 1829-ben melegebb hangon határoztak a pápai iskola segítéséről. A dunántuli egyházkerület a pápai iskola épületének kibővítésére kért segélyt. A tiszántuli egyházkerületi gyűlés határozatában kiemelte ugyan, hogy épen a debreceni kollégium régi épületét is ujítani kell, mert már a régiség miatt lakhatatlan, mindazáltal, hogy a pápai iskola iránt való szeretetét megmutassa, megengedte, hogy a pápai iskola követi segélyt gyűjtsenek a tiszántuli eklézsiákban.⁵

A pápai iskola Komáromba való áthelyezésének terve újból felmerült 1840. körül. Már 1840-ben arról is tudomása volt a dunántuli egyházkerületnek,

¹ U. o. 1866. évi 22. p.

² U. o. 1808. évi 94. p.

³ U. o. 1821. évi 36. p.

⁴ U. o. 1826. évi 83. p.

⁵ U. o. 1829. évi 5. p.

hogy más egyházkerületekben mint befejezett tényről beszélnek róla, s a hírek már is komoly következményei vannak. Akik a pápai iskola iránti hagyományos szokás folytán a pápai iskolának eddig adtak némi segílyt, nem hajlandók mindnyájan a a komáromi iskolát segíteni, annyival inkább mert az iskola áthelyezésének terve első ízben sem talált általános helyeslésre. Ezért érdekében állott a dunántuli egyházkerületnek, hogy az áthelyezésnek még a hírét is megcáfolja. Arra kérte tehát a tiszántuli egyházkerületet, hogy az érdekelt szüléket és az egyházakat, melyek a pápai iskolának adni szoktak valamit, az iskola áthelyezése hírének alaptalanságáról ertesítse. A tiszántuli egyházkerület elrendelte hogy a hír alaptalanságát minden egyházban ki kell hirdetni.¹

A székhely változtatás kérdését hivatalosan megcáfolták ugyan, de a kérdés tényleg fel volt vetve. Az eszme az iskola épületének alkalmasabb helyre való építésének terve körül kifejtett küzdelem kapcsán merült fel. Már 1840-ben foglalkozott a tiszántuli egyházkerület a komáromi ref. egyház kérésével, mely szerint a többi egyházkerületek támogassák a még 1804-ben felmerült amaz eszmét, hogy a pápai iskolát helyezték át Komáromba. A tiszántuli egyházkerület határozata az volt, hogy nem szól bele a kérdésbe, mivel mindenik egyházkerületnek joga van ahhoz, hogy saját főiskolájáról maga intézkedjék.²

Mint tudjuk, a dunántuli egyházkerület az áthelyezést kimondta. Hogy azonban a tényleges áthelyezésből még sem lett semmi, annak igen érdekes története van. Ha a helytartótanács pusztán a közvetlenül beérkezett felterjesztések alapján döntött volna, nem lehetetlen, hogy a pápai iskola áthelyezését megengedte volna, mivel a dunántuli egyházkerületi határozat a helytartótanács előtt nagy súlyal esett a latba. Azonban a helytartótanács tudomással bírván arról, hogy a kerületi főiskolák ügyét a hazai reformátusok közös érdeknek tartják, elhatározta, hogy döntés előtt a többi magyarországi egyházkerületek véleményét is meghallgatja. A többi egyházkerületnek a helytartótanács kérdésére adott válaszát nem ismerjük, de valószínű, hogy lényegében a tiszántuli egyházkerület álláspontjával megegyeznek, legalább az ügy elintézésének módja erre mutat.

A helytartótanácsnak 1845. dec. 30-án kelt leiratát a tiszántuli egyházkerületi gyűlés 1846-ban tárgyalta. A leirat előadja, hogy a dunántuli egyházkerület elhatározta a kerületi iskolának Pápáról Komáromba átvitelét. A helytartótanács nem akar határozni az ügyről a többi egyházkerületek meghallgatása nélkül, mert a pápai iskola ügye a reformátusok közösügye. Kitént az iratokból, hogy a pápai főiskolát a négy egyházkerület fogadta el kerületi főiskolának, s 1804-ben is az áthelyezési terv ügyét intéztetett el, hogy az iskola Pápán maradjon. A pápai egyház is kéri most a helytartótanácsot, hogy az iskola áthelyezését ne engedje meg. A helytartótanács tehát felhívja a tiszántuli egyházkerületet, hogy erről nyilatkozzék minél hamarabb.

A leirat felolvasása után az egyházkerületi gyűlés kimondta, hogy állhatatosan megmarad azon korábbi álláspontja mellett, hogy minden egyházke-

rület maga intézkedik ez ügyben, s ezt a nézetét 1840 évi 143. sz. határozatában így fejezte ki: „Mind-egyik egyházkerületnek szabadsága s joga lévén, előtte leginkább ösmeretes körülményeihez képest intézkedni főiskolája helyéről, e tárgynak kirekesztőleg a dunántuli főtiszteletű egyházkerületet illető elintézésébe közvetlenül nem bocsátkozhatik a consistorium.” Azonban mivel most a helytartótanács kér e tárgyban véleményt, nem tartja következetlenségnek, ha ezen kérdésre vonatkozó véleményét előadja, sőt azt köteleességének tartja. A tiszántuli egyházkerület méltányolja a nemes ügyben versenyző és áldozatokra annyi készséget tanusító mindkét egyház buzgalmát. Ha olyan kérdéstről volna szó, hogy egy újra felállítandó kerületi főiskolát hova helyezzenek, akkor nehezen tudna dönteni a kérdésben. De a mikor egy századok óta fenálló, s ott helyben annyi viszontagságok közt mély gyökeret vert főiskola helyének megváltoztatásáról van szó, könnyű véleményt nyilvánítani. Tekintetbe veszi, hogy a pápai gyülekezet kebelében ez áldásos főiskola háromszáz év óta nehéz viszonyok közt hű buzgalommal ápoltatott és ott a legközelebbi télszázad alatt is gyarapodott, s ha ez megszűnnék, akkor a csurgói iskolát kivéve, egy nagy terjedelmű vidéken nem maradna felsőbb tanintézet, s egy nagy terjedelmű vidék növendékeit nem taníthatná, míg viszont Komáromban és vidékén sok felsőbb tanintézet van. A pápai főiskolát illető alapítványok kérdése a helyváltozással sok veszedelmes bonyodalomra vezetne. Mindezen okokból a tiszántuli egyházkerület az iskola áthelyezését nem helyesli.¹

A helytartótanács osztotta ezen aggodalmakat, melyeket valószínűleg a többi egyházkerületek is hangoztattak, s az áthelyezést csakugyan nem engedte meg a király. A tiszántuli egyházkerület az 1847. május 4-én kelt helytartótanácsi rendeletből értesült, hogy a király az áthelyezésre vonatkozó határozatot nem hagyta jóvá. Az ügynek ilyen módon való elintézését a tiszántuli egyházkerületi gyűlés tudomásul vette.²

Ezen adatok, miután egyoldalulag vannak csoportosítva, s a dunántuli és tiszántuli egyházkerület közti érintkezésre vonatkoznak, érdekes világot vetnek azon korbéli tanügyi állapotainkra, melyet leginkább az jellemez, hogy mindenik kerületi iskola a többi egyházkerületek segítségére lévén szorulva, mindenik iskola a hazai négy egyházkerület közös érdeklődésének tárgyát képezte. Voltak félreértések, keserőségek, de végeredményben mégis a helyesebb elv győzött, a sok oldalú eszmecsere pedig az iskolák ügyének nem ártott.

Dr. Barcsa János.

KÖZÉLETÜNK.

Az érmelléki ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Folyó hó 26-án tartotta meg az Érmelléki egyházmegye őszi közgyűlését Székelyhidon, Nt. Nagy István esperes és tek. Konrád László mindt legidősebb tanácsbíró elnöklete alatt. A csaknem teljes számban megjelent egyházi s világi képviselők már

¹ U. o. 1840. évi 10. p.

² U. o. 1840. évi 143. p.

¹ U. o. 1846. évi 162. p.

² U. o. 1847. évi 220. p.

9 órára egybe gyűltek a kaszinó termébe, hol esperesünk emelte szívünk s lelkünket az imádság szárnyain Istenhez. Majd a gyűlés megalakulása után esperes emlékezett meg szépszavakban elnök társa Zsigó Endre haláláról kit aug. 2-án temettünk el igaz részvét mellett ki 40 évig volt egyházmegyénknek munkás tagja. Emléke jegyzőkönyvben örökített meg. Egyszersmind elrendelte az egyh. megye az üresen maradt elnöki székeknek betöltését. A szavazatok dec. 1. lesznek beadandók. Esperes elnöklete alatt egy bizottság neveztetett ki a szavazatok számba vételére.

Fazekas Imre főjegyző olvasta fel azután az esperesi jelentést a melyben fel volt sorolva minden nevezetesebb esemény az egyházmegye életéből. A vallás s erkölcsi állapot kielégítő. Az urvaesorával élők száma több egyházban meghaladja a lelkek számát. Vasárnap d. e. d. u. csaknem minden egyházban hétköznap egyszer biblia magyarázat is. Az iskola ügy általában jó. Van egy két köteletségét ha nyugul végző, ezektől azonban elvárja jövőre az egyházmegye a nagyobb buzgóságot, munka szeretetet sőt kötelesség teljesítést, mit ha nem tennének a jó akaratú figyelmeztetés után, keményebb eszközöket alkalmaz velök szembe.

Az egyház iránti hűség s áldozatkészségnek is szép jeleivel találkozunk. Több mint 10,000 korona önkéntes adományról szól a jelentés. A kis Éradony jár elől. Itt tornyot építenek s templomot renoválnak. E célra özv. Kiss Miklósné 400, Kiss Miklós r. kath. földbirtokos 400 többen 100 és 50 koronát adományoztak. A hála s kegyelet szép jelével találkozunk Albison. Itt a tisztán földmivelőkből álló egyháztagnak Néh. lelkészük Sass Károly sirja felé emlékkövet állítottak közköltésen. E kegyeletes szép tettökért méltán megilleti az egyházközség népét a díszet, maga az egyh. megyei jegyzőkönyvbe rendelte megörökíteni az Albisiak nevét. Örömmel hallgattuk az esperesi jelentést, szinte meglepett benünket az új forma és Szentkirályi Károlynak kiról kitudódott hogy az egyh. megyére vonatkozó statisztikai adatokat miut dékán a látogatási jegyzőkönyvekből gyűjtötte egybe fáradságáért köszönetet mondott. A szép s örvendetes jelentés után a gyors és eleven jegyzői kar referált az egyházmegyéhez tartozó ügyekről. Több szerződés s építkezés nyert helyben hagyást. A tanítói karban történt változások tudomásul vétettek az újak megerősítést nyertek. Az ujlétai s Tóti lelkészek távozása az egyházmegye kebeléből tudomásul vétetett. Ugy szintén a a diószegi lelkész Papp Gusztáv távozása, ki Sámsonba lett meghíva, kiben egyh. megyénk egy munkás tanügyi férfit s bizottsági elnököt veszített. Helyébe Molnár Mihály bájoki lelkész lett tanügyi elnöknek megválasztva. Majd az ujlétai egyház kérvénye vagy is a tárgymutató szerint interregnuma következett. Azt kéri ez egyház, hogy mivel a lelkészi állás megüresedett s mivel az egyház annyira el van adósodva, hogy már a kamatok fedezésére se képes, a lelkészi állást 3 évig ne töltse be. Ez idő alatt egy segédlelkész végezné a lelkészi teendőket a bagaméri lelkész felügyelete alatt s így az összes lelkészi fizetés e három év alatt a kápláni költségek levonásával — a mi nem lesz több mint 600 korona és lakás — az adósság törlesztésére fordíttatnak. A viszonyokat önmaguk felvilágosí-

tására az egyházmegye bele ment a kérelem teljesítésébe, azzal a határozott kikötéssel, hogy ha minden év végére a teljes lelkészi fizetést be nem fizetnék és azt törlesztésre nem fordítanák az *interregnum* azonnal megszűnik. Furesa-furesa biz a, mondja a határozat után egy kollegám, de hát a szükség törvényt ront, csak így reméli az egyházmegye megtartani legalább a jövőre e tönk szélén álló egyházat.

A segélykérvények elintézése után a miben különben nem volt hiány, bár erről azt mondhatnák, hogy a kérvényezőknak nagy részét *csodálatosan* vagy tíz év óta mindég csapás éri, a minek következménye aztán az, hogy a valóban segélyt érdemlők csak alamizsnát nyernek, gyűlés véget ért s a zöld asztaltól a fehér mellé telepedtünk.

Gálospetri, 1905. szept. 28.

Takács Zsigmond

ref. lelkész.

A nagykárolyi egyházmegye közgyűlése.

(Mátészalkán, 1905. szept. 27.)

Kevés számmal gyűltünk össze főleg világi tanácsbíróink nem jöhettek, mi miatt bírósági ülést sem tarthattunk; szerencse hogy nem igen volt bírósági ügy; azt az egyet is, mely véletlenül felkiváncozott, remélhetőleg békés uton eldöntik az illetők!

Esperes imája után Domahidy Elemér gondnok nyitotta meg a közgyűlést, melyen részt vett a környéken időző Mády Lajos pesti e. m. esperes is. Esperesi jelentés bizonyosságot tett arról, hogy a felügyelet pontos és mindenekre kiterjed az egész egyházmegyében, minek következtében nagyobb hiányok nincsenek. Valláserkölségi állapot megnyugtató, sőt fokozatosan emelkedő. Attért 2, kitért 6. Kegyes adomány 18 egyházban 6107 korona. Építkezések összege 24536 kor., javítások 6861 kor. összes adósság 122383 kor., Habár az iskolák szaporodnak, még mindig 601 mindennapi s 567 ismétlő nem járt fel. Népeség 35277 melyből évi szaporulat 533.

Változás a lelkészi karban nem történt. Segédlelkész lett Barta Miklós Szamoszegen. Új tanítók: Veress Vilmos Szamoszegen, Szatmári Erzsébet Mátészalkán, Szilágyi Gyula Gebén, Zsigmond Odön Mérken, Szöke József Kismajtényban, Kajzler Sándor Kaplonyban, Papp Mária Börvelyben, Könnyü József Kántorjánosiban.

Ezek a nagy terjedelmű esperesi jelentés főbb mozzanatai.

A tanügyről beadott jelentés is kedvező állapotot tüntet fel; bizottságok itt is lelkiismeretesen működnek és szigorúan ellenőrizik a tanítást.

A gyámintézeti pénztár állapota is kedvező lenne, mert alaptőkéje ismét elérte az 50000 koronát de sok a kamathátralék, melynek beperesítése elrendeltetett, a 8% os kölcsönök pedig rohamosan fizetnek vissza, mit megakarván akadályozni bizottság küldetett tanulmányozásra s javaslat tételre.

Némi vitát keltett e dobriai két iskola ügye. Itt külön taníttatnak a fiúk s külön a leányok, így mindenik tanító 1—6 osztályt tanít. A tanügyi bizottság előnyösebbnek vélte, ha osztályok és nem nemek szerint osztatnak el, úgy hogy az első és második osztályt vezeti az egyik tanító, a 3—6 osztályt

pedig a másik. Közgyűlés a tanügyi bizottság álláspontjára helyezkedett.

Segélykérvény szép számmal érkezett le, melyek közül csak a parasznyai egyház közalapi tőkesegély kérvénye nem ajánlatható, mivel nincs megindokolva kellően.

A debreceni egyetem érdekében országos mozgalmat indítottunk meg, nevezetesen Veres Imre azon ismeretes indítványát, hogy a pünkösti perselypénz és a zsinat által behivatalnokokra kirovandó egyházi adó a debreceni egyetem felállítására ajánltassék fel, minden egyházmegyei esperesnek megküldjük lelkesítő felszólítás kapcsában, hasonló határozat hozatal céljádól. Vajha ez által is előbb vihetnők egy lépéssel a szent ügyet! A nagyecsedei egyház 2000 koronás egyetemi alapítványa esperes által is bejelentetett.

Gebe több kérvényt adott be, a melynek ismeretése több idő rablással, mint haszonnal járt, holott a jelentősebbek fegyelmi uton fognak elbírálatni.

Domahida iskola telkét eladja, (állami iskola létesült) Iriny és Mérk második iskolát állít. Börvely harmadikat. A 36 számból álló ügyek tárgyalása a délutánt is igénybe vette; közben ebéd volt, hazafias lelkesedés között.

Notárius.

Gondolatok az egyházkerületi jegyzőkönyv felett.

Többnyire száraz közigazgatási és formalis ügyek foglaltatnak a tavaszi egyh. ker.-i jegyzőkönyvben. Alig néhány szám az, melyre nézve megtehetem szokásos észrevételeimet, megjegyzéseimet a következőkben:

Elvezetett s egyszersmind egy új jövőbe vetett reménységgel olvasom az új főjegyzőnek Dicsőfi Józsefnek rövid de talpra esett, tartalmas programbeszédét. Nagy és sokak által óhajtott alapelveket mond ki a főjegyző, midőn kimondja, hogy *pusztán emberi törvényekkel épen az evangélium szerint reformált egyházat igazgatni sem nem lehet, sem nem szabad!* Ez igaz és okos állítás. Sajnos ugyanis, de ujabban egyházi törvénykezésünk s egész ügyvitelünk a lélek nélküli betű és paragrafus imádás s holt gépjesség színvonalára — sőt azon alól — süllyedt le. Én azt hiszem, hogy ezt a polgári törvénykezési és eljárási módátvétele miatt történik. S ez nagy hiba. A milyen nagy a különbség a polgári és egyházi elem közt, olyan különbségnek kell lenni azok vezetésében s kormányzásában is.

A polgári társadalom külső erőkon nyugszik: de „az én országom nem e világból való.” Ezeket tehát bármi tekintetben is egy kalap alá fogni legálább is visszás dolog. Ezt a nagy igazságot fejezi ki Dicsőfi. Igen helyesen mutat rá ama törvényre is, melyivel ez ország ügyeit intézni kell. Ez országunk legfőbb törvénye a szeretet. Új parancsolatot adok néktek hogy egymásat igazán szeressétek! Ez a mi egyetlen törvényünk. Sajnos, hogy ennek lelke nem mindig hatja át intézkedéseinket. Pedig ennek kellene gyógyítgatni a durva világi törvények által osztott sebeket is. Részemről csak örülni tudok azon hogy az új elv megszólalt: megszólalt pedig oly győn ajakán kinek módjában van és lessz ezt a szent elvet alkalmazni is. Ha ez az egyedüli krisztusi elv fog diadalmaskodni, akkor nem kell majd

hiában zörgetni a papi árvák és özvegyek érdekében: nem fogja az ember jogtalanul megkárosítani ember társát. Szégyen reánk, hogy köztünk ilyenekről egyáltalán még szó is lehet. Pedig nekünk szól az intelem: „Ti vagytok-e földnek savai!” Ilyen körülmények közt ne csodáljuk hogy a szocialismus, nazarénismus, baptismus terjed a nép között mert azt látja, hogy sok pap nem hivatásból, csak pénzért pap.

„Az országos kereskedelmi egyesülés hajdumegyei kerülete” azon kéressel fordul a kerülethez, hogy a lelkészeknek és tanítóknak tiltsa meg a fogyasztási szövetkezetek alakítását. Ezt a kerület visszautasítja. Egészen helyesen. Szerintem is helyes dolgot eszelepszik az a lelkész, a ki községében fogyasztás szövetkezet létrejvetelét mozdítja elő. De nem tartom már ezt a hitelszövetkezetéről. Népünk ugyanis olyan természetű, hogy az adósságot könnyen felszedi; de a visszafizetésnél igen gyakran sor kerül az árverésre is. Már most hogy veszi ki magát, mikor a tiszteletes urék árvereztetik az utolsó darab földet. Azért én csak a fogyasztási szövetkezet létrehozásában való közreműködést ajánlhatom a lelkészeknek. S az egészszövetkezeti ügynek nem tulajdonítok oly nagy fontosságot mint azt némelyek teszik, mert minden a lelképásztori hivatallal ellentétes foglalkozás többet árt mint használ a lelkészi tekintélynek. Tekintélyes papot hallottam kicsinylőleg nyilatkozni a belmissióról, dicsérni a szövetkezeti ténykedést. Pedig itt is áll, az én országom nem e világból való. Igenis, nem a szövetkezeti ténykedés, sőt megfordítva a cura pasztoralis s belmissiói tevékenység az mely erőt s alapot ad a lelképásztori hivatalnak. Bizonyára egy beteg felkeresése, megvigasztalása szebb dolog mint tiz kölcsön nyújtása. Nekünk csak segélyt szabad nyújtani. Vagy illet, vagy semmit. Hisz Jézus a pénzváltókat a templomból kikergette. Ajánlható csupán a temetkezési egylet alakítása.

A hetei és fejéresei egyházak különválasztását a minisztérium nem engedélyezte. Ez régen bevégzett dolog. S a társegység lelkészi állomása még sines betöltve. Ha nem válhat külön, nem értem miért nem töltetik be! miért lehet annak több évig üresen heverni? Így lassanként arra a meggyőződésre jöhetnek a hetei és fejéresei hivek, hogy a papság betöltése nem is szükséges. Csodálom, hogy nem látják ezt be az illetékes tényezők.

A Veres Imre és Nagy Károly féle egyetemi indítványt, hogy a behivatalnokok egyházi adója az egyetem javára adassék én is helyeslem. Az egyházak is szívesen belemennének, hisz a mit odaadnának, eddig sem élvezték. Ebből évente tekintélyes összeg gyűlne az egyetemre. Ne kicsinyeljük az eszmét, hanem zsinati atyák tették is. Talán Názarethből is támadhat valami jó! A jó eszmét bárki részéről és örömmel kell megragadni ily nemes cél érdekében.

Örömmel üdvözölhető az új gyámintézet kötelekéből kimaradt özvegyeket 50—50 koronával segélyező 64. sz. egyh. ker.-i szegény elhagyatott páriák sorsa iránt gondoskodó határozat. Hogy milyen örömet keltett ez az 50 korona segély szegényeknél, magam is tapasztaltam. Egy ezek közül egy két papos népes eklézsiába lakik: de a két jó módu pap egyik se közölte a szegény özvegygel a fenti végzést. Ugyan miért is törődnének ők a szegény özvegyek nyomorult 50 koronájával? Miért is

jelentnék meg nekik „hirdetek nektek nagy örömet!” Utam arra esvén felkerestem a szegény özvegyet, megmondtam neki hogy 50 k.-t felvehet az egyh. kerület pénztárából. Csodálkozott, hogy két lelkésze közül egyik se közölte vele a május óta meglevő kész határozatot. Könnyezve fogadta az örömhirt. Fáradságom fizetve lett hálás könnyekkel. Olyanforma kép tárult elébem, mint mikor az árváknak nyújtunk segélyt s azok hálakönnnyek közt fogadják azt. Nem úgy járt el tehát a kerület, mint valamilyik egyházmegye, a hol a özvegyek a 10%-os beléptidij visszaadásáért folyamodtak, s az egyházmegye kérelmeket „alaptalan és sértő vádaskodásnak” (sic!) nevezte. Hja! így van az; egyik bűn szüli a másikat. A ki csal, hazudni és tagadni kénytelen.

A 68. sz. határozat a paróchialis könyvtár ügyével foglalkozik és pedig igen helyes irányban. E sorok írója is ilyen szellemben kívánta létesíteni azt t. i. mint paróchialis nép könyvtárt. Epen jelen című más évi cikksorozatomban mutattam rá, hogy ilyen irányban lehetne csak a paróchialis könyvtárak eszméjét és ügyét népszerűvé és közhasznúvá tenni. Amde már e tekintetben a konvent végérvényesen rendelkezett. A konventi rendelkezésnek pedig utját nem vágthatjuk, az kötelező. Így a kerületnek jelen tapogatózása is nézetem szerint már tárgytalan, minden ide vonatkozó kívánság pedig csak jámbor óhajítás marad. Pedig a mint a konvent tervezi a paróchialis könyvtárakat az csak egyoldalú intézkedés. Tudományos könyvtárakat állítani fel a paróchiákon, a szegény egyházak költségein mikor ezt csak a lelkész tudja használni nem helyes! Sehol ilyet nem tudunk. Maga a református papság se kívánt ilyet soha. Ilyen önzők nem vagyunk.

T.

Templomszentelés Panyolán.

(1905. Szept. 24.)

Nehéz időket élünk mostanában itt a Szamos mentén.

Abból a nagy elemi csapásból, mely szegény hazánkat a közeli pár év alatt oly érzékenyen sújtotta, különösen az idén e vidék lakosságának is kijutott a maga szomorú osztályrésze. Csaknem szó szerint beteljesedett rajtunk a vészjtjósító prófécia: ez esztendőben sem eső sem harmat nem lesz. Így aztán a különben áldott jó föld a szomjuságtól elepedve mind a kenyérnek valót, mind különösen a jószágaink számára szükséges táplálékot, nagyon szűkösön adta. Nehéz és aggodalmas időnek nézünk elébe.

Annál felemelőbb s lelkesítőbb azért, ha a soha meg nem fogyatkozó vallásos buzgóság s áldozatkészség megható jelenségeivel találkozunk, ha az ur népe a helyett hogy zugolódással fordulna a gondviselés ellen, a csapások között is hálás szível gondol a mindeneket bölcsen intéző Istenre s annak dicsőségét munkálni jobb jövőben vetett hittel nehéz helyzetében is meg nem szünik.

Ezt tette ez év folyamán a szatmári egyházmegyébe kebelezett panyolai református gyülekezet. Templomát, tornyát, melyik még a múlt század 60-as éveiben épített ujjá, az azóta lefolyt négy év-

tized természetesen meg viselte. A lakosság régóta óhajtozott, hogy megújithassa egészen befejezhesse. Most Isten segedelmével e vágyát megvalósította. Az egész épületet alapos kijavítás alá vétette, a torony és templom tetőzetét valamint belől a templom falait s az összes felszereléseket igen izlésesen kifestette, a templomudvart új modern drót kerítéssel körülvette s mindezek által az Ur dicsőségének hajlékát külsőképen is igen díszessé és vonzóvá tette. A munka befejezésével azon egy vágya volt még a gyülekezetnek hogy temploma mely a szokásos ünnepélyes felavatásban még nem részesült, most megújtatása s teljes befejeztetése alkalmából háladó istenitisztelettel felszenteltessék s úgy adassék át további magasztos rendeltetési céljának.

A lélekemelő ünnepély múlt szept. hó 24-én ment végbe.

A kissé borus idő dacára a közel távolból nagyszámu ünneplő közönség sereglett össze. A hálaadó istenitisztelelet d. e. 11 órakor kezdődött. A gyülekezet lelkes éneklése után a lelkészi szolgálatok rendjét Biki Károly egyházmegyénk esperese nyitotta meg. Nagyon szépen imádkozott az esperes ur, boldogult Révész Bálint püspökünk áhitatos imádságait juttatta eszünkbe. Az alkalmi egyházi beszédet Kovács Lajos helyi lelkész tartotta az ő megnyerő szép hangján s előadásában Esdrás 14. 15. 16. alapján. Majd egy ujszülött leánykát lelkes beszéd kíséretében Leövey Miklós Tunyog ifju papja keresztelt meg; végre az urvacsorai szertartást, a szentjegyek kiosztását Vadon Béla gulácsi lelkész és Batta Miklós szamoszegi segédlelkész közreműködésével alólírott végezte.

A presbiterium intézkedett a felől is, hogy a templomba be nem férő közönség az iskolában külön istenitiszteletet tarthasson. Amde mindenki csak a megújított templom díszes boltjai alá vágyott s ott helyezkedett el az egész több mint 900 főre menő gyülekezet s kitartott példás renddel, dicséretes türelemmel a mint egy 3 órán át, délután 2 óráig tartó istenitisztelelet utolsó percéig. A kicsinyeket s más felekezetbelieket kivéve az urasztalától mondhatni senkisémm maradt el. Az érdeklődők 867 urvacsorázót számláltak össze.

Istenitisztelelet végeztével közebéd volt, melyen mintegy 50-en vettünk részt. Az ünneplő egyházközönség előzékenységéből jól és olcsón ebédeltünk. Az asztal társaság emelkedett hangulatban együtt maradt az alkonyi órákig. Attól kezdve a nagy közönség az iskola udvarán vont tágas sátorban, a közelebbi ismerősök jó barátok nagy csoportja pedig Kovács L. lelkésztársunk kedves családja körében s vendég szerető házánál mulatozott, táncolt kivilágos kiviládtig.

* * *

Szép nap volt ez a panyolai gyülekezet életében. De szép volt s sokáig emlékezetes marad mindnyájunkra nézve, kik ott jelen lehettünk. A nagyon izlésesen elrendezett áhitatra keltő díszes templom, egyszerű de fönséges vallási szertartásaink, az ily ünnepeknél ritkán tapasztalható isenitiszteleti példás szép rend, zavartalan összhang, szóval az egész ünnepély lefolyása mély és maradandó benyomást tettek reánk. És a mit legelől kellett vala említenem az egészben véve földmivesekből álló gyülekezet

azon lelkes ténye s áldozatos buzgósága, mely szerint a megújítási munkálatokra fordított 4000 korona költség jelentékeny részét mintegy 1500 koronát ajánlat és adakozás útján rakta össze: csüggeteg időben rendkívül jól eső érzéssel, hittel lelkesedéssel töltötte be lelkeinket.

Ime templomaink a sokat ócsárolt anyagias világban is áhíthatoss kegyelet tárgyai.

Ime a protestáns áldozatkészség elfogyhatatlan; azt sem csapás sem inség be nem törheti. Még a pokol kapui sem vehetnek rajta diadalmat.

A panyolai szép fehér toronyról a vigasztaló és felemelő tény igazságok sugároznak le felénk. Bizonyára sokan látni fogják e jócselekedetet s dicsőíteni fogják a mi mennyei édes Atyánkat.

Ugy tudom, hogy a panyolai egyháznak jelentékeny összegre menő alapítványa van egy újonnan beállítandó orgonára is. Ott hol a vallásos buzgóság s adakozási készség a jelen nehéz viszonyok közt is oly szépen nyilatkozott meg az Urháza felékesítésének érdekében, csak rövid idő jobban mondva alkalom kérdése, hogy az orgona is mihamarább beállítassék s mi ismét egy lélekemelő felavatási ünnepélynek legyünk részesei.

A közeli viszontlátás reményében zárom be tudósító soraimat.

Kiss Bertalan
keéri elkész.

GYÁSZROVAT.

TOMORY ANDRÁS

(1850—1905.)

1876. év októberének valamelyik hideg, esős napján gyalogolt egy hely nélkül való leendő segédlelkész a szabolcsmegyei Gávaról Ór felé, az esperesi hivatalhoz. Jó negyven kilométert kellett gyalogolnia, míg sötét estére céljához ért, kimerülve, elkeseredetten, a fáradságtól és éhségtől, lévén gazdag ebédje egy hig tojás az ibronyi néppusztító koreszmában. An akkor kezdő káplán voltam az esperesi hivatalban, s alig győztem felmelegíteni a testi-lelki dermedtségben lévő ifju embert, a kinek az iskolai élet elvégzése és egy keserves katonai esztendő átkinlódása után nem volt fejét hol lehajtania. Szegény földmives szü ők gyermeke volt s egy gávai jószívü uri család révén jutott a sárospataki főiskolába, akkori szokás szerint mint urfiak inasa. Hej, sok szegény gyermekre volt ez inaskodás az égbe vezető lajtorja első lépcsője! Én attól kezdve ismerem Tomory Andrást, a mint lábát az első lépcsőre tette. En is oda jártam privátára az ő urfiát nevelő kitünő primárius diák elé s jó barátságban voltunk és maradtunk, mint tanulótársak, az urfiával együtt, itt kinn az életben is.

Az esperes távollétében egy napot Órben töltött Tomory András, keserü humorral beszélgetve baka élményeiről s nem annyira az én biztatgatásom, mint az áldottszívü esperesné meleg szeretetétől kissé meg is bátorodott s némi könnyebbséggel gyalogolt vissza, egy ajánló levéllel, az élete

vége felé roskadozó szabolcsi pap segédjeként, inkább kisegítőként, míg valamelyes rendes káplánia akad.

Elmondhatta tehát a vándorló Jákóbbal: egy pálcá volt összes birtokom, mikor az élet útjára léptem. S szolgálata eredményeként is elmondhatta Jákóbbal: most pedig két sereggel térek vissza! Mert a mit Tomory András hátrahagyott, földi vagyonban, a rajta levő terhen kívül is magéri a párszáz-ezer koronát.

Hogyan jutott ide?!

Tanuságos élet ez, különösen mai napság, midőn az asztag tetején fürdő verebek is fizetésjavításról csiripelnek.

Nem sok ideig várt Tomory András parókia után, pár év alatt szabolcsi pap lett s a mi után a fiatal ember vágyva-vágyik: nyakába szakadt az élet baja-gondja.

Szabolcs, 3—400 lélekből álló kis falu a Tisza partján. Ősi emlékekben gazdag, de ebből nem sütnék kenyeret. Mikor Tomory András szabolcsi pap lett, voltak ugyan még uri családok, de ezek már saját fennmaradásukon sem segíthettek, gurultak a lejtőn lefelé. A kis egyház, a szó szoros értelmében romhalmaz, belsőleg is, külsőleg is. Az öreg pap, ha még hozzá betegeskedő, nem építője, de romlása az ekklézsiának. Még kellő papi gonddal, kellő papi erélylyel is nehéz az anyagi és erkölcsi építés. Bizony Szabolcson is, csak a hátrányok gyűltek, tőkék kallódtak, kamatok veszttek, a régi rongy-parókia is összeomlott, iskolai épület sem volt, a kidőlt-bedőlt ősi templom is segítségért sóhajtozott. Szóval, a szabolcsi ekklézsia, mint egy tüdővésztes beteg, fásult tehetetlenséggel vánszorgott dicstelen sorsa elé. És Tomory András munkához látott. Mint a hangya, csak a célra tapadó figyelemmel keresve fel minden kicsi morzsát, a mit fészkebe összehordhasson. Ejjel-nappal fáradhatatlanul, nem törődve semmi mással mint a maga fészkevel, a maga nyájával, ezeknek boldogulásával. Semmi parádé, semmi lukszus, semmi pihenés, csak figyelem, csak szorgalom: — imádkozzál és dolgozzál! „A ki engem követni akar, tagadja meg önmagát, vegye fel keresztjét s kövessen engemet!” S kövessen Mesterét nagy önmegtagadással. Bizony nehezen ment. De hát hozzá volt szokva a szegénységhez.

A kit diák korában nem ernyeszt el a nyegle hitvány naplopás, a mulatozások után való bolondulás, a ki egészséges, edzett testszervezettel kerül az élet munkakörébe, az sokat bír. Tomory András sokat bír. Egy pálcával indult át a Jordánon az uri családok egymásután hagyták el a falut. A magyar középosztályt kivetkőztette ősi birtokaiból a modern kor százféle nyavalyája s az áldott anyaföldre új honfoglalók telepedtek. Csak egy maradt, egyetlenegy, kinek tette átragyog időn, enyészeten: Mudrány András a nagy adakozó. Nem hiába iratta fel uri lakása bejáró tornácára: *Az Ur az én őriző pásztorom!* Az ő földi örökségét megőrizte az Ur, áldásul népének és a sárospataki főiskolának. A többi uri lakok kiürültek s a nép, az istenadta nép, magával is jötehetetlen, mit adhatott egyházáért, annak boldogulásáért. Az a pár száz napszamos lélek.

És mégis... Ma a kis Szabolcs kívánatos lakóhely. Papi lakása az ő Mudrány-kastély 6—7 holdas belsőség közepén. Tanítói lakása a volt új parókia, szép nagy belsőségben. Külön új iskola-

épülete. Gyönyörűen megújított, új toronnyal ellátott temploma szép orgonával, kellőleg dotált tanítói állomása okleveles tanítóval. A Mudrány András szabolesi földbirtoka a szabolesi nép örök tulajdona lett, holdanként 20 korona évi haszonbér ellenében, ajándékkul tartja maga a nép is, 40-et is megadna érte s a haszonbér az egyház fenntartására fordítatik.

Mit csinált mindezekért Tomory András? Azt, a mit a jó Isten mindnyájunknak parancsol, a mi az evangéliom lapjain és lapjairól a lélekbe ragyog, a mire testünk, lelkünk, szivünk teremtve van, a mit a költő így fejez ki:

„Hass, alkoss, gyarapíts!”

Hatott szivével, alkotott eszével és kezével, gyarapított a porszemekből is.

A szórakozást nem kereste. Beesés előtt az időnek minden pillanatja. De jobb szivü, vendégszeretőbb házigazda nem lehetett nála. Nyílt udvar, nyílt sziv. Az egész vármegye tanúságot tehet erről. A millenium évében, a szabolesi ősemlék földvár meredek ormán emlékoszlopot emelt a hazafias kegyelet. Tervezők, építők, bírálók, azután ünneprendezők, ünneplők, emléklátogatók, egymás nyomában jártak, egyenként és seregestől. A parókiává lett Mudrány-kastély sohse látott több vendéget és nagyobb szivességgel. Már akkor a szives látásnak megvolt a lehetősége, nemcsak a benső készségben, hanem a külső anyagiakban is. De bármely időben vezetett sorsa bárkit a Tomory András házához. meleg fogadtatást talált barát és idegen.

Ezekről csak azért emlékezem, nehogy azt vélje a tisztelt olvasó, hogy a szerzett szép vagyon valamely földhöz tapadt rozsdás lélek harácsa. Szerette ő az eszményiséget is és vallásos szive kereste az eget. Ez a krisztusi kedély acélozta ugyszólván a földért való harcaiban. Mert valósággal harcolt a földért, hogy a mit csak lehet, megszerezze egyházának, családjának. Mintha Szaboles vezérlelke, harci tárogatóként, folyvást tüzelte volna: ne engedd az ősi jogot! Tedd rá a lábod és tapodtat se mozdulj!! Ha mindenki ott hagyja is, te annál inkább védjed! Alapot a jövőnek, majd jó egy jobb kor. És így tovább... Megtanulta a kölesönszerzés módjait, a gazdálkodás és értékesítés eszközeit, összefogott jóra való földmives gazdákkal, buzdította őket tanácsosul is. És így tovább... Nem nyavalygott, nem lamentált a kis fizetés, a hálátlanság, a világ rosszasága felett és miatt, hanem kezét az eke szarvára téve, mint Krisztusa parancsolá, nem nézett a háta megett levőkre.

Bizony a sárospataki iskola is az ilyen lelkületű papnak köszönheti a fejedelmi Mudrány-hagyományt. Csak a mindenható tudja azt a pillanatot, mikor az a bizonyos mustármag behült a Mudrány András lelkébe. De sok előzetes beszélgetés, bizalmas tanácskozás, főként az a termékenyítő életmagaviselet előzte meg, érlelte meg azt a messzireható elhatározást. El-elbeszélgettünk erről, bizalmas körben, Tomory András komával.

A testi szem csak a kalászba szökkent aranytengert látja, de ki kíséri nyomra a földbe jutott kenyér-magot, azon vegyi folyamaton át, a melyen sirjából kitör és az is eget kér!

Tomory András érezte, boldog megnyugvással érezte, hogy része volt a Mudrány András lelke gyümölcsének megérlelésében. S látta a mindeket látó.

Egyébként is szerencsés modora volt az emberekkel való érintkezésben. Szegénnyel és boldoggal úgy el tudta találni a megfelelő hangot. Néha érdes, a mint a gazdálkodás folyamata kívánta. Néha simán őszinte, a mint az uri néppel való egyházi érülködés kívánta. Néha behizelgően nyájas, kedélyes, a mint egy-egy művelt női szivvel való érülködés kívánta. S bár a tudásnak az iskolai tudásnak nem állt magas fokán, de az életiskola oda emelte, a hol kevés iskolás tudós áll. Elni tudott, s ez a legnagyobb tudomány. S a legszükségesebb is egy gyakorló lelkészen, hogy élete önmagára is, gyülekezetére is eredményes legyen.

S volt egy nagy szerencséje. Nem jól mondom: nem szerencséje, nagy áldás életén. Egy igazi papné, egy igazi feleség, nemcsak esküszert, de szivelelke szerint *segítőtársa!* Igaz a! akárhogy csürjük, csavarjuk a dolgot: *férfi sorsa a nő!* A Tomory András jó sorsa volt az ő felesége. A jó papné még a rossz pap munkáját is jóra köszörüli. Hát a hol mindaketten értik a módját! Sokszor dorgálta is egyik-másik uri asszony a szabolesi papnét, miért dolgozik annyit! miért ül le még a dohányosokkal is belefáradás nélkül dohányt esomózni és pedig napról napra! Hiszen nem uras ez a dolog, nem szerez vele tisztességet! Mennyivel kellemesebb egy-egy délutánt elcsevegni változatos uzsonnázás mellett, bírálgatva a dolgokat és egyéneket „isten-től-csepüig”. De a segítő feleség lelke ment a maga útján. Eszményeit ott kereste, ott találta meg, a hol a bibliai nők: a munka és jótékonyosság terén. Ambar uri asszony is tudott lenni a maga helyén és idején. Megvolt hozzá az iskolás műveltsége is. De igazi anyai és asszonyi szive, fáradhatatlan önfeláldozással és hűséggel csatlakozott férjéhez, gyermekeihez, gyülekezetéhez s valóban olyan volt házában, mint a milyen asszonyt bölcs Salamon ajánl szeretett fiának.

A munka eredménye ilyen eszközökkel lett elérve.

„Ha tisztét minden pap megtenné, miként ő,
Nem hallana annyi panaszt a Teremtő!”

—y K.—

KÜLÖNFÉLÉK.

— *As előfizetési díjak és hátralékok beküldésére tisztelettel kérjük lapunk járatóit.*

— **Főtiszteletü Kiss Áron Jánkon.** Ősz püspökünk a súlyos szem operáció után úgy érzi magát mint kalitkából kiszabadult madár. Egészsége teljeser. visszatért, kedélye ismét a régi. Egész természetes tehát, ha a vidéket újra felkeresi és a régi otthonos vidékre vágyik. Most a kerületi gyűlés előtt Jánkra utazott az októberi nagy napokra azonban ismét visszatér Debrecenbe. Hozza vissza Isten jó egészségben.

— **A tiszánineni egyházkerület őszi gyűlését** szept. 26. 27. napjain Sárospatakon tartotta. *Kun Bertalan* és *Meczner Béla* elnöklete alatt. Legelőbb a tüzkárbiztosítás ügyével végzett a közgyűlés s a kerületi egyházi és iskolai vagyon biztosítására leérkezett ajánlatokat nem találta elfogadhatóknak. Új pályázati felhívást fognak azért kiírni. Sokkal többet érne ennél, ha az 5 kerület egykebli biztosító intézetet állítana. A katolikusok egyházmegyék szerint is feltudták ezeket állítani. A nehézségek nálunk sem volnának legyőzhetetlenek. Van pénze minden egyházkerületnek is szokszor a takarékpénztárban hevertetve, melylyel meglehetne kezdeni ez intézményt. Csak a consulok a vezetők hiányzanak. Másik fontos tárgy volt az *egységes liturgia kérdése*. Erre nézve a Fejes indítványa ment keresztül, a mely szerint az egyházmegyék véleményei fognak felterjeszteni. Fél intézkedés. Mit tett volna a kerület, ha viszont az egyházmegyék az egyes egyházak véleményével állottak volna elő? Mindenképen Nováknak van igaza: nem érett még meg ezekre az idő. Ellenben helyes nyomon jár Fejes azon pótlása, hogy agendát kell készíteni. Egy jó agendára valóban szükség volna. Majd előkészíti ez az egységet is. Nyomósabb állásfoglalás történt az *új énekes könyv* ügyéhez: folytatni és befejezni kell a megkezdett munkálatokat. Igen helyesen és addig is a mostani énekes könyvbe fel kell venni az új énekes köztetszést nyert darabjait s az ilyen módrevidált énekeskönyvet kikell adni a konventnek. Istennek tetsző dolog volna. Eperjesen új egyházunk épül. A Horváth Cyrill helyére pályázat iratik. A Sárospataki ref. Lap ajánlatik. A miskolci nagyhirű leánynevelőben a 6. felső osztály is megnyitott. Mind örvendetes dolgok. Volt 4 bírósági ügy is. Hogy ezek között amaz odiosus tanári fegyelmi ügyek nem szerepeltek, általános megnyugvással fogadtatott. Elég volt a belháboruból. Legyen béke az egész vonalon, ez mindnyájunk legfőbb óhajta.

— **Gyűlések mindenfelé.** A Magy. Prot. Irod. Irod. Társulat ez évi nagy gyűlése mult hó 26-án és 27-én Sopronban folyt le. Az előző évben Ujvidékkal a déli részek, most pedig a Felvidék mutatkoztak be előttünk. Hozzátehetjük, hogy előnyösen. E modern városokhoz képest a mi alföldi városaink messze elmaradtak. Feltűnt ez Ujvidéken is, még inkább Sopronban, hol a villamos világítás, közúti vasút, kétemeletes házakkal szegett utcák, diszes középületek, rend, tisztaság első pillanatra szembe tűntek. Ennek a környezetnek megfelelő volt a szíves fogadtatás is. A soproniak kitettek magukért és az óriás luth. templomban tartott egyházi estélyen mindnyájunkat meghódítottak. Egy szép női szóló ének és egy felvidéki kiejtéssel előadott szónoklat erősen megragadta a figyelmet. Ez utóbbi az itt is erősen érezhető magyarság hatását mutatja (a szó-

nok itt tanult meg magyarul), az ének hatásán azonban sokat rontott az, hogy német. Az ülésen 3 mozzanat emelkedett ki. Az hogy a Társulat ma sem tud boldogulni kiadványaival (Miért nem bizza szakértő kereskedőkre?) A Zelenka lemondása (Ennek irásban kifejtett három okát szerettük volna tudni). És a socialis témák előtérbe nyomulása (Erre valóban nagy szükség is volna). A jövő gyűlés H.-bősörményben lesz. Reméljük, hogy azon Tiszántuliak is lesznek. Ezen Nagy Zsigmondon és a kerület derék bizományosán kívül bizony alig-alig voltunk. r.

— **A csanádi koadjutor kinevezése.** A róm. kath. egyház rendkívül megbecsüli a maga embereit s minden helyre a legmegfelelőbb tehetséget állítja. Ha azonban a kor, betegség vagy más okok miatt szolgálatukat nem végezhetik sikerrel, eltávolítja, vagy helyettesíti őket. Így tett *Kohn* olmüci érsekkel s itt nálunk *Szakszó* Rezsővel, ezeknek lekellett mondani. Rendesen azonban egy teljhatalmu helyettesel is beéri. Ez történt most a beteg csanádi püspök esetében, a ki helyett és kinek oldala mellé a pápa, illetve a pápai kancellár *Marry de Val* aug. 10-én kelt írása szerint *Németh József* címzetes püspököt nevezte ki. Ez a felhatalmazás akár cum jure successionis, akár a nélkül történt semmis; vagy lényegileg, mert a királyi beleegyezést illetve miniszteri ellenjegyzést nélkülözi, vagy formailag, ha a kinevezés rosszul publikáltatott és a pápai kancellária azt előbb hozta tudomásra. Uglátszik, hogy a pápa körében semmit se tudnak az egyes nemzetek közjogáról és a diplomáciai intézkedés szabályait se ismerik, új irány került uralomra ott is, inkább tudatlan szeretjük hinni, mint rosszakaratu. Akár így, akár úgy ránk magyarokra nézve egyformán kedvezőtlen. Megtetszik ez a mostani esetben is, melyet magok a róm. kath. lapok is szégyenlenek, de kiűnt az a magyar szerzetrendek megszabályozásából és a magyar gör. katolikusok hiában való fáradozásából a magyar oltárnyelv érdekében. Denique a magyarság érdekeinek még ma is a legmegfelelőbb hit a magyar ref. vallás. Ettől eltekintve az a nagy kérdés, hogy mint szerez a magyar állam érvényt a maga szuverénitásának és a tetsvényjognak. Mi lesz a különben derék *Németh Józseffel*? Valóságos püspök nehezen. Csanádi sohase. A püspöki javadalom őt nem illeti meg, de működése is érvénytelen és tiltott a törvények szerint, melyeket mi is számon kérünk mind a két résztől. Azoktól is, a kik a *Németh* kinevezését adták, azoktól is, a kik azt meg nem gátolták.

— **A hol nem halnak** *Tóth Dániel*, nagykolcsi lelkész ki ott az oláhság közt templomot épít arról tudósít, hogy háromszázhusz lelket számláló református egyházközségben 1904. szeptember 4-től, 1905. szeptember 20-ig tehát több mint egy évig, halálestet nem fordult elő. Istennek különös kegyelme ez!

— **Gyűjtés egy templom javára.** A lugosi ev. ref. egyháztanács lelkés fölhívással fordul a magyar közönséghez, hogy bármily kis adománnyal hozzájáruljon a lugosi ev. ref. templom felépítéséhez. Az adományokat *Nemes Kálmán*hoz, a templomépitő alap pénztárosához kell küldeni. Ajánljuk ezt az oláhság közé ékelt fiatal egyházunkat olvasóink pártfogásába.

— **A dunántuli ref. egyházkerület** f. hó 28-án Pápán tartotta meg egyházi értekeletét, az egyházkerületi gyűléssel kapcsolatban. Ez alkalommal a

